

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

10 maja 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorczyk (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 10 maja 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 27 października 2021 r., I ACa 487/21,
w sprawie z powództwa J. O.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o ustalenie,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanej na rzecz
powódki tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego
2700,00 (dwa tysiące siedemset) zł z odsetkami w wysokości
odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia
pieniężnego za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia
odpisu wyroku pozwanej do dnia zapłaty.**

Grzegorz Misiurek

Paweł Grzegorczyk

Dariusz Zawistowski

UZASADNIENIE

Powódka J. O. wniosła o ustalenie nieważności umowy kredytu hipotecznego, zawartej 8 października 2007 r. z pozwaną Bankiem Spółką Akcyjną w W. lub stwierdzenie, że umowa ta zawiera niedozwolone klauzule dotyczące przeliczania zobowiązania wynikającego z tej umowy na walutę CHF i dokonanie wzajemnych rozliczeń między stronami z pominięciem tych klauzul.

Pozwana wniosła o oddalenie obu żądań zgłoszonych w pozwie i zasądzenie na jej rzecz od powódki kosztów procesu.

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z 26 marca 2021 r. ustalił, że umowa kredytu mieszkaniowego „[...]” nr [...] zawarta przez powódkę z pozwaną 8 października 2007 r. jest nieważna i zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 6.417 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelację pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego i orzekł o kosztach procesu za instancję odwoławczą.

W sprawie ustalono, że 10 września 2007 r. powódka wystąpiła do pozwanej z wnioskiem o udzielenie kredytu w kwocie 80 000,00 zł, wyrażonej w walucie CHF, na sfinansowanie inwestycji oraz spłatę ciążących na niej zobowiązań. 7 października 2007 r. strony zawarły umowę kredytu mieszkaniowego „[...]” nr [...], denominowanego, w wysokości 35 035,47 CHF, przeznaczonego na spłatę zaciągniętego wcześniej kredytu mieszkaniowego oraz remont lokalu mieszkalnego nr [...] położonego w G., gm. S., wykorzystywanego na potrzeby własne powódki. W dniu zawarcia umowy stawka referencyjna kredytu wynosiła 2,8042%, marża - 1,81%, a oprocentowanie kredytu - 4,6142% w stosunku rocznym (§ 7 ust. 1 umowy). Zmiana wysokości stawki referencyjnej (ustalanej według stawki LIBOR) miała spowodować zmianę wysokości oprocentowania kredytu o taką samą liczbę punktów procentowych, a o zmianie wysokości oprocentowania pozwany miał powiadamiać powódkę w formie pisemnej, z podaniem terminu, od którego zmiana ta obowiązuje. Rzeczywista stopa procentowa kredytu miała wynosić 4,8014% (§ 7 ust. 2 i 6 umowy). Kwota kredytu w CHF została ustalona według kursu kupna tej waluty, określonego w tabeli kursowej banku z dnia uruchomienia kredytu i wypłacona

31 grudnia 2007 r. w walucie polskiej. Kredyt miał być spłacony w złotych polskich, po kursie sprzedaży z tabeli kursów banku z dnia wymagalności raty (§ 13 ust. 7 umowy). Z uwagi na to, że był to kredyt długoterminowy, przez cały okres kredytowania kurs waluty mógł podlegać zmianom, a rata kredytu mogła być wyższa lub niższa. Spłata kredytu została zabezpieczona hipoteką zwykłą w wysokości 35 035,47 CHF na nieruchomości objętej księgą wieczysta Kw nr [...], prowadzoną przez Sąd Rejonowy w Kwidzynie, wekslem własnym *in blanco*, cesją praw z polisy ubezpieczeniowej od ognia i innych zdarzeń losowych kredytowanej nieruchomości oraz oświadczeniem o poddaniu się egzekucji.

Powódka została poinformowana o ryzykach wiążących się przyjętą w umowie zmienną stopą procentową, ze wskazaniem, iż w przypadku wzrostu stawki LIBOR wzrasta rata kredytu, a w razie spadku tej stawki - rata maleje. Do 1 kwietnia 2020 r. powódka spłaciła kapitał w kwocie 50.509,65 zł oraz odsetki w kwocie 21.688,06 zł.

Sąd Okręgowy, odwołując się do treści art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 1997 r., Nr 140, poz. 939 ze zm.; dalej: „Pr. bank.”), art. 58, art. 358 i art. 353¹ k.c., uznał za usprawiedliwione żądanie ustalenia nieważności zaskarżonej umowy. Wskazał, że zawarte w niej postanowienia dotyczące mechanizmu waloryzacji świadczeń stron nie precyzują jednoznacznie sposobu i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego określone zostały m.in. kwota kredytu oraz rat kapitałowo - odsetkowych. Podkreślił, że pozwana, będąca profesjonalistą, nie wywiązała się należycie z ciążącego na niej obowiązku informacyjnego wobec powódki - konsumenta, przez co naruszyła zasady współżycia społecznego. Zaniechała ujawnienia pełnych i rzetelnych informacji o zmianach kursu waluty waloryzacyjnej na przestrzeni dłuższego okresu poprzedzającego zawarcie umowy. Nie wyjaśniła powódce, jak - przy możliwym maksymalnym kursie tej waluty - mogą kształtować się jej zobowiązania, w szczególności wysokość miesięcznych raty oraz salda. Powódka nie została również właściwie poinformowana o rzeczywistym ryzyku walutowym związanym z zawartą umową. Jej treść została ukształtowana w sposób naruszający zasadę swobody umów przez pozostawienie stronie silniejszej (pозwanej) możliwość jednostronnego określenia wysokości kwoty kredytu i rat kapitałowo—odsetkowych oraz zasady współżycia społecznego (zasadą uczciwości, lojalności oraz równości

stron). Oceny powyższej nie zmienia sposób wykonania umowy przez pozwaną. Skoro główne świadczenie powódki określone przy przyjęciu kursu CHF ustalonego przez pozwaną arbitralnie nie zostało ustalone w umowie w sposób jednoznaczny, to nie można przyjąć, że doszło do ustalenia zarówno kwoty kredytu, jak i sposobu ustalenia jego wysokości oraz zakresu obowiązków zobowiązanej do ratalnej spłaty kredytu. Klauzule regulujące mechanizm waloryzacji, zarówno *spreadu* walutowego, jak i ryzyka walutowego, mają charakter abuzywny a ich wyeliminowanie wyłącza możliwość utrzymania umowy..

Sąd Apelacyjny zgodził się z konkluzją Sądu Okręgowego wskazującą na nieważność umowy kredytu zawartej przez strony. Nie podzielił jednak oceny, że jej podstawę stanowią przepisy art. 353¹ k.c. i art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 69 ust. 1 i 2 Prawa bankowego. Uznał, że stwierdzenie nieważności umowy jest konsekwencją zamieszczenia w niej niedozwolonych klauzul określających cały mechanizm waloryzacji świadczeń stron, w tym sposób ustalenia kursu wymiany waluty, oraz brakiem możliwości utrzymania umowy po usunięciu tych klauzul. Podkreślił, że klauzule te nie były indywidualnie uzgodnione, zostały sformułowane w sposób niejednoznaczny, kształtujący prawa i obowiązki powódki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszający jej interesy (art. 385¹ § 1 k.c.); powódka nie została przy tym prawidłowo poinformowana o ryzyku kursowym i walutowym.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach przewidzianych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzuciła naruszenie: art. 385¹ § 1 k.c., art. 385¹ § 1 i § 3 k.c. oraz art. 385² k.c., art. 385¹ § 1 i 2 k.c., art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 69 ust. 1 i ust. 2 pkt. 2 Pr. bank., art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 354 § 1 i 2 k.c. oraz art. 4 i art. 6 ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 69 ust. 1 i 2 Pr. bank., art. 65 § 1 i 2 k.c. oraz art. 358 § 1 i 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym od dnia 24 stycznia 2009 r., art. L przepisów wprowadzających kodeks cywilny, art. 385¹ § 2 k.c. oraz 189 k.p.c.

Podstawę kasacyjną naruszenia przepisów postępowania skarżąca wypełniła zarzutem obrazy art. 387 § 2¹ k.p.c.

Powódka w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, \godnie z którym zarzut naruszenia przez Sąd drugiej instancji zasad sporządzania uzasadnienia orzeczenia (aktualnie uregulowanych w art. 327¹ oraz art. 387 § 2¹ k.p.c.) może stanowić usprawiedliwiona podstawę kasacyjną wyjątkowo wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie ma wszystkich koniecznych elementów bądź zawiera kardynalne braki, które uniemożliwiają przeprowadzenie kontroli kasacyjnej (zob. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z 10 lipca 2020 r., II CSK 583/18, nie publ.). Według skarżącej, nie jest dla niej jasne, które konkretnie postanowienia umowne Sąd Apelacyjny uznał za abuzywne. Twierdzenie to w rzeczywistości nie odzwierciedla jednak wątpliwości skarżącej, skoro formułując zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 i 3 k.c. oraz art. 385² k.c. wskazała ona na wadliwość oceny klauzul zawartych w § 2 ust. 1, § 5 ust. 4 i § 13 ust. 7 umowy, uznanych przez Sąd Apelacyjny za abuzywne. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika również jasno, że zawarta przez strony umowa dotyczyła kredytu denominowanego a także, jakie przesłanki zaważył na ocenie, iż pozwana nie wykonała należycie ciążącego na niej obowiązku informacyjnego (str. 30-33 uzasadnienia). Zarzut naruszenia art. 387 § 2¹ k.p.c. należało zatem uznać za chybiony.

Sąd Apelacyjny, dokonując oceny postanowień umowy kredytu zawartej przez strony pod kątem ich abuzywności, zaaprobował ustalenia i wnioski Sądu pierwszej instancji istotne z punktu widzenia tej oceny. Wynika z nich jednoznacznie, że treść postanowień umowy dotyczących waloryzacji kredytu kursem CHF, w tym postanowień określających przeliczanie kursów walut zgodnie z tabelą kursów pozwanej, nie były przedmiotem negocjacji i uzgodnień między stronami. Pracownicy pozwanej nie wyjaśnili powódce, będącej konsumentem, w sposób rzetelny mechanizmu waloryzacji. Nie przedstawili jej, w jaki sposób wzrost kursu CHF w stosunku do kursu PLN może wpłynąć na wysokość kapitału kredytu i rat jego

spląty oraz jak może ona zabezpieczyć się przed negatywnymi skutkami takiej zmiany. Pozwana posłużyła się gotowym wzorem umownym. Powódka podpisała oświadczenie o świadomości ryzyka walutowego, gdyż było to warunkiem zawarcia umowy; nie miała jednak wpływu na jego treść i nie rozumiała jego znaczenia. Klauzule indeksacyjne nie zostały sformułowane w sposób prosty i zrozumiały, umożliwiając powódce oszacowanie wynikających z nich konsekwencji ekonomicznych, w szczególności całkowitego kosztu kredytu. Kształtowały prawa i obowiązki powódki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jej interes, gdyż pozostawiały pozwanej pełną swobodę w ustalaniu kursu waluty, wpływającego w sposób istotny na całkowity koszt kredytu.

Skarżąca podniosła, że Sąd Apelacyjny, wyrażając powyższą ocenę, naruszył wskazane w skardze przepisy prawa materialnego. Zarzuty te nie mogły odnieść zamierzonego skutku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości, że klauzule przeliczeniowe zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. m.in. wyroki: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 13 kwietnia 2022 r. II CSKP 15/22; z 11 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 20 maja 2022 r., II CSKP 15/22 – nie publ.). Stanowisko to uwzględnia orzecznictwo TSUE (zob. m.in. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16; z 20 września 2018 r., C-51/17; z 14 marca 2019 r., C-118/17 i z 3 października 2019 r., C-260/18). Jego aprobatą nie może być uznana za przejaw naruszenia wskazanych przez skarżącą przepisów prawa materialnego. Z motywów zaskarżonego wyroku wynika wyraźnie, że postanowienia kształtujące mechanizm waloryzacji, w tym określające ryzyko walutowe oraz kursowe nie były sformułowane w sposób jasny i zrozumiały, w związku z czym zostały poddane kontroli pod kątem abuzywności i ocenione jako nieuzgodnione indywidualnie oraz wprowadzające rażącą dysproporcję praw i obowiązków kontraktowych na niekorzyść powódki będącej konsumentem. Przesłanki tej oceny zostały rozważone z uwzględnieniem – istotnych dla jej prawidłowego przeprowadzenia - kryteriów wypracowanych w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz TSUE. Ocena ta została wyrażona w związku z twierdzeniem skarżącej, że klauzula przeliczeniowa zawarta w umowie kredytu nie określała głównych świadczenia stron. Skarżąca nie podjęła

jednak nawet próby wykazania, że kontrola abuzywności tej klauzuli - w istocie określającej główne świadczenia stron – powinna uwzględniać inne przesłanki niż dostrzeżone przez Sąd Apelacyjny. Nie podniosła również argumentów podważających skutecznie wyprowadzonego z tej kontroli wniosku, że sporna klauzula nie została sformułowana w sposób jednoznaczny. Wbrew jej zapatrywaniu, ocena ta była wynikiem rozważenia postanowień umownych kształtujących tę klauzulę nie tylko w aspekcie przejrzystości pod względem formalnym i gramatycznym, ale również w kontekście możliwości oddziaływania na świadomość konsumenta następstw ekonomicznych jej zastosowania. Poniesione przez skarżącą zarzuty nie mogły zatem usprawiedliwiać odmiennego – wadliwego – założenia, na którym oparte zostały zarzuty naruszenia prawa materialnego.

Niedozwolone postanowienie umowne jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić następnie świadomej i wolnej zgody na to postanowienie, przywracając mu skuteczność z mocą wsteczną. W sprawie niniejszej powódka zgody takiej nie wyraziła; przeciwnie, sprzeciwiła się przyjęciu takiego rozwiązania.

W orzecznictwie wskazuje się, że wyeliminowanie niedozwolonych klauzul kształtujących mechanizm indeksacji i uznanie za wiążące pozostałych postanowień umowy prowadziłoby do przekształcenia kredytu złotowego indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej w zwykły kredyt złotowy, jednak oprocentowany według stawki powiązanej ze stawką LIBOR, a więc tak daleko idącej zmiany umowy kredytu, że stałaby się ona umową o odmiennej istocie i charakterze. Podkreśla się przy tym, że w rozważanym przypadku zastosowanie w umowie kredytu złotowego oprocentowania według stawki LIBOR byłoby sprzeczne z naturą stosunku prawnego zawiązanego przez strony. Skoro zaś po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzuli utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, to nie można uznać, że strony pozostają związane umową w pozostałej części. W takiej sytuacji zachodzi podstawa do stwierdzenia nieważności umowy kredytu (zob. m.in. uchwały Sądu Najwyższego: z 16 lutego 2012 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 40 oraz z 7 maja 2021 r. – zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9 poz. 56, a także wyroki Sądu Najwyższego: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC

2016, nr 11, poz. 134; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22 i z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 - nie publ).

Wejście w życie tzw. ustawy *antyspreadowej*, którą w art. 69 Pr. dodano ustęp 3, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających z tej oceny (zob. m. in. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 28 października 2022 r., II CSKP 894/22 - nie publ.).

Możliwość usunięcia luki w umowie nie stwarza również art. 358 § 2 k.c., wprowadzony do Kodeksu cywilnego z dniem 24 stycznia 2009 r. ustawą z dnia 23 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Prawo dewizowe; Dz.U. z 2008 r., Nr 228, poz. 1506), a więc po zawarciu przez strony umowy. Przepis ten dotyczy zobowiązań wyrażonych w walucie obcej. W kredycie denominowanym do waluty obcej waluta ta stanowi jedynie miernik wartości zobowiązania zaciągniętego w walucie polskiej i świadczeń spełnianych przez kredytobiorców w tej walucie. Nie ulega też wątpliwości, że zamiarem pozwanej nie było stosowanie kursu średniego NBP lecz kursów z własnych tabel, zapewniających wyższy zysk ze *spreadu* walutowego.

W orzecznictwie TSUE zostało wyjaśniane, że sądy krajowe są uprawnione do eliminowania z umowy niedozwolonych postanowień umownych, jednak bez możliwości dokonywania ich redukcji utrzymującej lub zastąpienia innymi postanowieniami (zob. wyroki: z 14 czerwca 2012 r., C-618/10; z 6 marca 2019 r., C-0 i C-197/17 oraz z 30 maja 2013 r., C-488/11).

Wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącej, powódka ma interes prawny w ustaleniu nieważności umowy mimo przysługującego jej powództwa o świadczenie.

Z przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku wiążących ustaleń faktycznych wynika, że kredyt nie został przez powódkę w całości spłacony. Nie można zatem zasadnie twierdzić, że spór między stronami może być rozstrzygnięty przez wniesienie powództwa o świadczenie. Ustalenie nieważności umowy usunie niepewność co do związania stron umową i konieczności realizacji wynikających

z niej obowiązków. Ponadto wyrok zasądający świadczenie restytucyjne, oparty na przesłankowej ocenie ważności umowy kredytu - stosownie do art. 365 § 1 k.p.c. - nie przesądzałby tej kwestii. definitywnie. Trzeba też mieć na uwadze, że kredyt został zabezpieczony hipoteką na nieruchomości powódki, w związku z czym ustalenie nieważności łączącego strony stosunku prawnego ma znaczenie dla losów tego zabezpieczenia. Zarzut naruszenia art. 189 k.c. nie mógł więc zostać uwzględniony.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

Grzegorz Misiurek Paweł Grzegorzczyk Dariusz Zawistowski

[SOP]